

1. Kom op, laten we de tijd nemen!

“De volgende dag ging er niemand dood. Aanvankelijk gaan massaal de vlaggen uit en heerst er vreugde over verbazing. Maar al snel blijkt deze schijnbare utopie een regelrechte hel te zijn. Talrijke mensen blijven op hun sterfbed achter, dobberend tussen leven en dood, de uitvaartbranche raakt zijn grondstof kwijt, de verzorgings- en rusthuizen stromen over. Als de dood zijn pijp aan Maarten geeft, raakt het leven van slag. Het kernkabinet komt in spoedzitting bijeen, ‘liever de dood, meneer de premier, dan dit’. En ook de kerk begint hem te knijpen, want voor religie is de dood van levensbelang. De levenden zijn in gijzeling genomen door de dood, juist omdat zij niet meer hoeven te sterven, ja, omdat zij niet meer mógen sterven.”

Dat de dood bij het leven hoort, maakt José Saramago op zijn eigenste manier duidelijk in zijn boek *Het verzuim van de dood*. En dat de dood ons – ondanks de hogere levensverwachting – nog altijd vroegtijdig kan verrassen, wordt mij op 10 oktober 2017 duidelijk gemaakt voor de gevangenispoort in Hasselt.

Het is zes uur ’s morgens. We zijn haastig op zoek naar een bakker. “Geen enkele bakker open om zes uur, hoe kan dat nu!” foetert Aurélie. Op het Sint-Hubertusplein lukt het eindelijk toch, bij een Turkse bakker. Die is eigenlijk nog niet open, maar we mogen toch al binnen. “Tien croissantjes en tien chocoladekoeken, alsjeblieft”. We reppen ons naar de gevangenis. Daar houden de cipiers hun “reactiedag” tegen de afbraak van hun pensioenrecht en van hun sociaal statuut. De dag voordien ben ik aan het station Kristof tegen het lijf gelopen. Hij is de vakbondsafgevaardigde van het ACOD bij de cipiers en nodigde me uit: “Jullie komen morgenvroeg toch langs? Het zal onze mensen een hart onder de riem steken.” Dat de regering met scherp schiet op alles wat sociaal beweegt, heeft hij nog gezegd. Op radio één horen we in *De Ochtend* hoe Bart De Wever het sociaal verzet in de openbare diensten inderdaad afkamt. “Dat

is een politieke actie, louter gericht tegen de regering,” zegt de N-VA-leider.

Aan de stakerspost heerst een ingetogen sfeer. Zowat dertig cipiërs proberen zich rond twee vuurkorfjes warm te houden. Kristof stelt ons voor aan zijn mensen en we maken kennis met de aanwezigen. Er komen verhalen naar boven. “Er stromen meer cipiërs uit dan in. Maar het aantal gevangenen stijgt. Ik houd mijn hart vast voor de keer dat er iets misloopt,” vertelt Kris. “De regering wil ons vier à vijf jaar langer doen werken,” zegt Mario. “Maar onze pa is één week na zijn pensioen gestorven. Wacht ons hetzelfde?” Bart, een andere collega, vertelt een identiek verhaal. Zijn vader is een jaar na zijn pensioen gestorven. Zulke verhalen haal je niet uit de koude cijfers in de statistieken van de Wereldbank. Dat is de realiteit in het echte leven.

Na de gevangenis rijden we naar de sluizen in Godsheide. Daar staan wel tweehonderd actievoerders. Frank, een politieman, spreekt ons aan over de werkdruk: “Ik draai elke week tien overuren, maar er worden gewoon geen jongeren meer aangenomen op onze dienst. De laatste tien jaar is de gemiddelde leeftijd van het personeel exact tien jaar gestegen.” Carine, een zorgverlener in het Jessa-ziekenhuis, bevestigt dat verhaal: “Er is minder personeel voor meer patiënten. Er is overbelasting. De burn-outs zijn niet meer te tellen.” Wim, een arbeider uit de metaal, is er ook op de reactiedag: “Ik ben begonnen op mijn 16de. Ik heb veertig jaar gewerkt om nu te horen dat ik nog eens honderd euro pensioen ga verliezen als ik op brugpensioen ga. Ik ben woest.” Heel de dag hoor ik op het radiojournaal verder de stem van Bart De Wever. Er ligt een bal van woede op mijn maag.

We hebben één leven. Dat duurt vandaag voor velen wat langer dan vroeger. De vraag is wat we met die extra jaren doen. En wie daarover mag beslissen. Dat debat gaat iedereen aan. Ook de jongeren. Het is zelfs in de eerste plaats een zaak van de jongeren. De structurele hervormingen die de regering nu doorvoert, zullen vooral hen treffen.

Maar ook de vrouwen zijn extra betrokken. Hun recht op pensioen staat nu al onder druk. Wat gaat er nog van overblijven?

Hoe gaat de samenleving evolueren? Ieder voor zich of samen vooruit? Werken om te leven of leven om te werken? Het pensioendebat gaat over de toekomst van ons allemaal. En dat moet breed besproken worden. In essentie gaat de discussie over wat we doen met de stijgende productiviteit van arbeid. Zetten we die om in meer sociale tijd en vrije tijd of in meer productietijd?

Duitse metaalarbeiders op de voorposten

Terwijl ik ijverig aan de laatste stukken van mijn boek schrijf, veroveren de Duitse metaalarbeiders en -arbeidsters een plaatsje in het nieuws met hun strijd voor arbeidsduurvermindering. “Kom op, laten we de tijd nemen!” Jörg Hofmann van IG Metall leidt de beweging. “Het is zaak de arbeidstijd aan te passen aan het leven, niet omgekeerd,” zegt hij. “Arbeidstijdverkorting moet mogelijk worden voor iedereen, niet alleen voor wie meer verdient.”¹

Volgens de werkgevers van Gesamtmetall is dat je reinste waanzin. De productie zal verhuizen naar het buitenland, dreigen zij, want hier zal er een groot tekort aan arbeidskrachten ontstaan. Maar daar laten de werknemers zich niet door uit hun lood slaan. De band van de grote autobouwers Daimler, BMW, Opel, Porsche en van 250 Duitse metaalbedrijven valt één na één stil door beurtstakingen.

De werkgevers gaan uiteindelijk door de knieën. De regio Baden-Württemberg in het zuidwesten, van oudsher een gangmaker van sociale verworvenheden, telt een half miljoen werknemers. Zij verwerven het recht op een 28-urenweek gedurende twee jaar, plus een loonsopslag van 4,3 procent. Kies je voor arbeidsduurvermindering om gezondheidsredenen, om kinderen op te vangen of voor mantelzorg, dan is het mét loonbehoud.

Het kan! Dat moet toch ergens een belletje doen rinkelen.

De hoeveelheid producten en diensten die we dag in dag uit afleveren – de economische output – is gelijk aan het aantal gewerkte uren maal de productiviteit ervan. Doorslaggevend is de toename van de productiviteit, te weten de output per gewerkt uur, en niet zozeer het aantal werkuren. Die toename van de productiviteit is enorm.

Goed honderd jaar geleden werkten we nog 65 uur per week, 52 weken na elkaar en dat levenslang; vandaag werken we 38 uur per week, 46 weken per jaar en dat zowat veertig jaar lang. Van 150.000 werkuren naar 70.000 werkuren per werkende. Meer dan een halvering. Maar toch is de output per werkende persoon blijven stijgen.

De toename van de productiviteit heeft vooral te maken met innovatie. Nieuwe machines en technieken nemen werk over. De menselijke geest zal altijd blijven innoveren. Vandaag zijn de digitalisering en de vierde industriële revolutie aan de orde. Na eerst de stoommachines, daarna de verbrandingsmotor en als derde de computer volgt vandaag, als vierde revolutie, de artificiële intelligentie van de robots en machines die alles “achter uw rug” regelen. Daarover gaat de bestseller *De opmars van robots* van de Amerikaanse onderzoeker Martin Ford.² De weerslag van die vierde industriële revolutie is algemeen. Van cipier tot chirurg, niemand is er immuun voor. Bijna de helft van de jobs in de VS zouden erdoor bedreigd zijn. Ben je piloot, advocaat, trader of magazijnier, altijd zijn technologieën in het aantal van je collega's aan het snoeien. In het jaar 2000 werkten nog 150.000 mensen in de financiële sector in New York, in 2013 nog 100.000. Bijna driekwart van de flitshandel op de beurzen verloopt nu via algoritmes.

Maar de economie groeit. In de VS is ze vandaag een derde groter dan in 1998. Ook de bevolking groeit. Maar de hoeveelheid arbeid is gelijk gebleven. Gevolg: als alleen de aandeelhouders met de winsten van de groei gaan lopen, dan neemt de koopkracht van de brede bevolking onvermijdelijk af. Dat gaat uiteindelijk de ontwikkeling van de welvaart belemmeren.

Ik ben het niet eens met een aantal stellingen in het boek van Martin Ford. Sommige voorspellingen zijn wellicht ook overdreven. Maar op dit punt heeft hij gelijk: we moeten de arbeidstijd en de welvaart beter verdelen. Dat is niet alleen een kwestie van sociale rechtvaardigheid, maar ook van economische logica op de lange termijn.

Zetten we de stijgende productiviteit van arbeid om in rust en vrijheid aan het einde van ons leven, met behoud van onze levensstandaard? Of onderwerpen we alles aan de competitiviteit, de omzet, de winst van aandeelhouders? Dat is in wezen de inzet van de pensioenstrijd.